

УДК 159.920.2:319

Васютинська О. Г.

кандидат психологічних наук, начальник відділу психологічного забезпечення Управління Міністерства внутрішніх справ України в Одеській області

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ЯК ОДНОГО ІЗ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПАСІОНАРНОСТІ

Стаття присвячена теоретичному і емпіричному аналізу взаємозв'язку між такими поняттями, як індивідуальна пасіонарність і вищі потреби людини — самоактуалізація і самореалізація. Виявлений вплив рівня особистісної пасіонарності на показники міжособистісних стосунків, орієнтації в часі, пізнавальні потреби, креативність, гнучкість поведінки і сензитивність.

Ключові слова: індивідуальна пасіонарність, самоактуалізація, самореалізація, позитивна особистість, феномен самотрансценденції.

Постановка проблеми. Поняття самоактуалізації є евристичним утворенням особистості, емпірично досліджуваним і статистично вимірюваним. Саме тому ми виділяємо в окрему нишу складових індивідуальної пасіонарності потребу в самоактуалізації і самореалізації. Модель індивідуальної пасіонарності повинна підкреслювати ключові позитивні прояви людської суті і природи, такі як творчість, альтруїзм, любов, дружба, і виступати прикладом в процесі виховання і формування особистості, побудови системи адекватних взаємовідносин з оточуючими людьми.

Основною метою статті є теоретико-емпіричне дослідження особливостей самоактуалізації співробітників ОВС як одного з компонентів їх пасіонарності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В. В. Бойко відмічає, що щонайпотужнішою стимулюючою силою у даному контексті виступають потреби людини, пов'язані з її суб'єктивною реальністю [1]. Потреба усвідомлення своєї суб'єктивної реальності — головна потреба пасіонарної особистості, яка, як і будь-яка жива система, прагне до відновлення своєї повноцінної функціональності, супроводжуваної психічною енергією. Суб'єктивна реальність пасіонарної особистості відображається не лише у потребі самореалізації, але і в потребі в самоактуалізації, самооцінці, самовираженні, самовдосконаленні, самоствердженні і самоповазі. Згідно із твердженнями В. В. Бойко, загальна структура усіх цих потреб і складає єдину інформаційно-аналітичну підсистему пасіонарної особистості — її самосвідомість [1]. Вона здатна нормально функціонувати тільки за умови, якщо пасіонарна особистість упродовж усього свого життя переконується в тому, що проявляє себе в суспільстві. Варто відмітити, що для повноцінного і системного складання психологічної теорії пасіонарності важливо розуміти: чим яскравіше і різноманітніше потреби, пов'язані з суб'єктивною

реальністю пасіонарної особистості, тим більше психічної енергії створюється при цьому:

1. Енергетика потреби в самореалізації пасіонаріїв обумовлена тим, що задатки, здібності, уміння, знання, практичний досвід їх особистості прагнуть до матеріалізації — втілення в активній діяльності, творчості і вчинках.

2. Потреба в самоактуалізації виражається у бажанні пасіонарія бути значимим для себе і для суспільства не коли-небудь і де-небудь, а в конкретних координатах — «тут і зараз». Психічна енергія, про яку вже говорилося вище, утворюється за рахунок того, що пасіонарії зазвичай дуже активно проявляють себе у будь-яких ситуаціях, з якими стикаються і в яких беруть участь.

3. Потреба у високій самооцінці пов'язана з актуальною потребою пасіонарія розуміти результати різних проявів свого «Я» і визначати свою соціальну позицію в суспільстві. Якщо цього не відбувається, є ризик отримати приклад надпасіонарної поведінки, коли особистість просто втрачить можливість подальшої корекції своїх дій, які визначають життєвий статус, вдосконалення і подальший розвиток.

4. Потреба пасіонаріїв у самовираженні енергетично поповнюється за рахунок двох обставин. По-перше, бажанням продемонструвати себе світу, вірніше свої індивідуальні особливості і відмінності від інших (неординарність задатків, здібностей, характеру, інтересів, бажань, відчуттів, думок і т. д), а по-друге, наміром відстоювати і захищати свою неординарність, вибраний стиль життя і оцінку дійсності.

5. Потреба пасіонаріїв у самовдосконаленні енергетично насичується залежно від здібностей рефлексій і окрім цього — від того, наскільки людина задоволена своїм рівнем розвитку, досягненнями взагалі або в якийсь окремо взятий, конкретний період життя, залежно від поставлених завдань і цілей.

6. Потреба пасіонаріїв у самоствердженні проявляється у прагненні довести собі самому або іншим людям наявність тих або інших можливостей, здібностей, якостей і перспектив, які потрібні для досягнення конкретних цілей. У самоствердженні пасіонаріїв зливаються воедино дві психоенергетичні сили — бажання чогось і віра у власні сили. «Я хочу і можу» — такий внутрішній і зовнішній лейтмотив висновків і вчинків пасіонарної особистості.

7. Потреба пасіонаріїв у самоповазі наповнюється енергією за рахунок прагнення людини виразити почуття власної гідності. Для цього типовому пасіонарієві необхідно підтримувати свою самооцінку на такому високому рівні, щоб він міг постійно усвідомлювати власну повноцінність і самодостатність.

А. Маслоу відмічав, що людина, яка прагне зрозуміти сенс свого життя, максимально реалізувати себе, поступово переходить на вищий ступінь особистісного саморозвитку [3]. Поняття самоактуалізації є синтетичним, воно включає усебічний і безперервний розвиток творчого і духовного потенціалу людини, припускає максимальну реалізацію усіх її можливостей,

адекватне сприйняття оточення, світу і свого місця у цьому світі, багатство емоційної сфери і духовного життя, високий рівень психічного здоров'я і моральності. А. Маслоу визначав самоактуалізацію як прагнення до самоздійснення. Цю тенденцію він називав прагненням особистості стати все більше і більше тим, ким вона здатна стати. Для нашого дослідження і диференціально-психологічного розуміння індивідуальної пасіонарності важливим є розділення А. Маслоу двох типів самоактуалізованих особистостей.

До першого типу відносяться люди практичні, реалістичні, більше пристосовані до практичного життя і побуту. Це категорія самоактуалізованих осіб живе за принципом «тут і зараз», вони оцінюють оточення, головним чином, в практичному, конкретному ракурсі (наскільки вони корисні або некорені, безпечні або небезпечні). Поняття «користь» для цих людей є рушійною силою їх життя і точкою зору на життя. Вони більше спрямовані до задоволення нижчих людських потреб, до розкриття власного потенціалу, управління навколишнім світом, використовуючи його для свого власного блага.

Другий тип осіб фактично виступає аналогом пасіонаріїв — вони частіше торкаються вищої реальності, тобто реальності вищих цілей і цінностей. Такі люди найчастіше присвячують своє життя служінню високим цінностям. Вони уміють бачити прекрасне в простих і повсякденних речах і подіях. Сприймаючи світ цілісно, в усій його спільності, вони, як правило, пристосовуються до будь-яких змін. Навколишній світ постійно стимулює їх до різних форм реалізації і насичення їх внутрішнього світу.

Особистості, що самоактуалізується, згідно з А. Маслоу, властиві такі якості, як: повне прийняття себе, інших і навколишнього світу; збільшення спонтанності поведінки; здатність концентруватися на проблемі; емоційна незалежність, багате внутрішнє життя; автономія і здатність протистояти соціальному натиску; зрілість почуттів; краще розуміння людини як людину (поза соціальними кліше); поліпшення міжлюдських взаємовідносин; демократичні ознаки у власному характері; посилення креативності, відкритість для нового досвіду, свіжість ідей.

О. О. Реан розглядає самоактуалізацію особистості та її самотрансценденцію як єдиний процес, заснований на ефекті доповненості або «суперпозиції» [4]. Феномен самотрансценденції людського існування займає важливе місце, як в гуманістичній психології, так і в екзистенціально-гуманістичній філософії. При цьому самотрансценденцію зв'язують з виходом людини за межі свого «Я», з її переважною орієнтацією на оточення, на свою соціальну діяльність, іншими словами, на усе, що так чи інакше не можна ототожнити з нею самою. Саме це і є квінтесенцією пасіонарності.

Таким чином, ми бачимо, що потреба в самоактуалізації є провідною особливістю зрілої пасіонарної особистості.

Виклад основного матеріалу. Для підтвердження і емпіричного дослідження взаємозв'язку індивідуальної пасіонарності і потреби в самоактуалізації ми провели кореляційний аналіз на основі опитувальника «Само-

актуалізаційний тест». У тестуванні брали участь співробітники ОВС, за підсумками тестування яких можна зробити такі висновки (рис.).

Орієнтація у часі. У співробітників міліції з високим рівнем індивідуальної пасіонарності здатність жити сьогодишнім днем виражена набагато яскравіше: вони переживають сьогоднішня в усій його повноті, а не просто як фатальне слідство «учора» або підготовку до завтрашнього «справжнього життя». Крім того, вони відчувають нерозривність минулого, сьогоднішнього і майбутнього, тобто бачать своє життя цілісно.

Соціальна підтримка. Підвищення пасіонарності пов'язане з незалежністю у вчинках, бажанням керуватися у власному житті власними цілями, переконаннями і принципами. До того ж пасіонарність тісно пов'язана з відчуттям свободи вибору, здатністю протистояти зовнішньому впливу. Хоча варто відмітити, що це не означає ворожисть до оточення і конфронтацію по відношенню до групових норм.

Ціннісна орієнтація і гнучкість поведінки. Чим вище рівень пасіонарності особистості, тим більше виражена міра гнучкості в реалізації її цінностей, в поведінці і взаємодії з оточуючими людьми, здатність швидко і адекватно реагувати на обставини, що міняються.

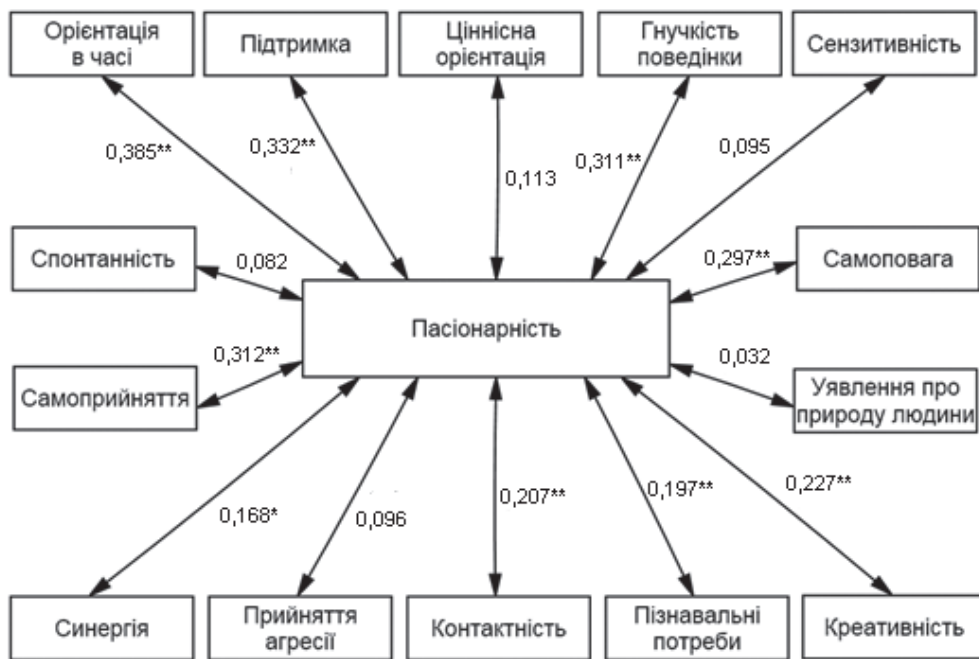

Рис. Структура індивідуальної пасіонарності

Примітка: знаком * позначені статистично значимі кореляції на рівні $p < 0,05$, знаком ** — статистично значимі кореляції на рівні $p < 0,01$.

Сензитивність і спонтанність. Між пасіонарністю і схильністю до рефлексії і вираженням почуттів значимого зв'язку не виявлено. Іншими сло-

вами, для цієї вибірки сензитивність і спонтанність не є значимим проявом особистісної пасіонарності.

Самоприйняття і самоповага. У цьому блоці обидва показники опитувальника значимо корелюють з інтегральним показником пасіонарності. Таким чином, чим вище рівень пасіонарності, тим вище вірогідність самоприйняття співробітника міліції, незалежно від оцінки своїх достоїнств і недоліків.

Блок концепції людини. У цьому блоці статистично значиму кореляцію проявила тільки одна шкала. На відміну від шкали уявлення про природу людини, шкала синергії корелювала з особистісною пасіонарністю. Тобто найбільш пасіонарні особистості були більше здатні до цілісного сприйняття світу і людей, до розуміння зв'язку протилежностей, наприклад, таких як гра і робота, тілесне і духовне.

Міжособистісна чутливість. Тут значну кореляцію також виявила тільки одна шкала — шкала контактності. Чим вище рівень пасіонарності, тим більше виразною являється здатність людини до швидкого відновлення глибоких і тісних емоційно-насичених контактів з людьми, до суб'єкт-суб'єктного спілкування.

Пізнавальні потреби і креативність. По цих шкалах також була виявлена значима кореляція. Чим яскравіше у співробітника міліції виражені пасіонарні риси, тим більше виразне його прагнення до отримання знань про навколишній світ і творча спрямованість його особистості.

Позитивна особистість. Якщо комплексно розглянути взаємозв'язок між особистісною пасіонарністю, з одного боку, і з іншими особистісними характеристиками, стилем міжособистісної взаємодії, особливостями суб'єктивного контролю і особливостями самоактуалізації, з іншого, то можна зробити висновок, що пасіонарну особистість можна розглядати як один з проявів так званої «позитивної особистості».

Повне визначення позитивної особистості було запропоноване Ж. П. Вірною: позитивна особистість — це людина, созвучна з позитивними станами, наділена високою життєвою енергією, високим рівнем самоактуалізації, яка проявляється в творчості і соціумі [2]. Це людина, чиє психічне здоров'я дає можливість протистояти можливому негативному впливу ззовні і адекватно використати реальні зовнішні можливості. Для неї характерна орієнтація на успіх, висока самооцінка, наявність суб'єктивного контролю за ситуацією, висока активність, обумовлена прагненням пізнати свої можливості і активи, а також сформувати ціннісні орієнтації, що визначають рівень особистісної активності і спрямованості.

Таким чином, високий рівень пасіонарності пов'язаний з вираженою здатністю переживати цей момент в усій його повноті, бачити своє життя цілісно, з можливістю до незалежності у вчинках, швидко і адекватно реагувати на життєві ситуації, з прагненням керуватися в житті власними цілями, переконаннями, настановами і принципами. Виражену пасіонарність супроводжує велика міра гнучкості в реалізації своїх цінностей, в поведінці, взаємодії з оточуючими людьми, прийнятті себе таким, яким ти є, незалежно від оцінки своїх достоїнств або недоліків. Такі люди уміють ці-

нувати свої позитивні якості характеру, прагнуть до отримання знань про навколишній світ і творчої спрямованості особистості. Особи з вираженим рівнем індивідуальної пасіонарності схильні до встановлення тісних емоційно-наситених контактів з людьми і суб'єкт-суб'єктного спілкування.

Список використаних джерел та літератури

1. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других / В. В. Бойко. — М.: «Филинь», 1996. — 472 с.
2. Вірна Ж. П. Позитивна особистість та логіка її життєвих програм / Ж. П. Вірна // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. — 2009. — Вип.74. — Том 1. — С.71–75.
3. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу [пер. с англ.]. — М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 1997. — 304 с.
4. Реан А. А. Самоактуализация и самотрансценденция личности / А. А. Реан // Психология личности в трудах отечественных психологов. — СПб.: Питер, 2009. — С.294–296.

References

1. Boiko V. V. Energija emocij v obchenii: vzgliad na sebja i na drugih [Energy of emotions is in a communication: look to itself and on other], 1996,472 p.
2. Virna Z. P. Pozitivna of osobistist ta logika ii zchittevih program [Positive personality and logic of her vital programs], 2009, p.p.
3. Maslou A. Psihologiya bitija [Psychology of life], 1997, 304 p.
4. Rean A. A. Samoaktualizacija I samotranscendencija litchnosti [Самоактуализация and самотрансценденция of personality], 2009, p.p.294-296.

Васютинская А. Г.

канд. психол. наук, начальник отдела психологического обеспечения
Управления Министерства внутренних дел Украины в Одесской области

ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ САМОАКТУАЛИЗАЦИИ КАК ОДНОГО ИЗ СТРУКТУРНЫХ КОМПОНЕНТОВ ПАССИОНАРНОСТИ

Резюме

Статья посвящена теоретическому и эмпирическому анализу взаимосвязи между такими понятиями, как индивидуальная пассионарность и высшие потребности человека — самоактуализация и самореализация. Обнаружено влияние уровня личностной пассионарности на показатели межличностных отношений, ориентации во времени, познавательные потребности, креативность, гибкость поведения и сензитивность.

Ключевые слова: индивидуальная пассионарность, самоактуализация, самореализация, позитивная личность, феномен самотрансценденции.

Vasutinska O.

**INDIVIDUALLY-PSYCHOLOGICAL FEATURES
OF SELF-ACTUALIZATION AS ONE OF STRUCTURAL COMPONENTS
OF PASSIONARITY**

Abstract

A concept of self-actualization is evristical formation of personality, empiric investigated and statistically measureable. For this reason we distinguish in separate of constituents of individual passionarity a requirement in self-actualization and self-realization. The model of individual passionarity must underline the key positive displays of human essence and nature, such as work, altruism, love, friendship, and to come forward as an example in the process of education and forming of personality, construction of the system of adequate mutual relations with surrounding people.

The high level of passionarity is related to the expressed ability to experience this moment in all his plenitude, to see the life integrally, with possibility to independence in acts, quickly and adequately to react on vital situations, with aspiration to follow in living by own aims, persuasions, options and principles. Expressed passionarity is accompanied by the large measure of flexibility in realization of the values, in behavior, co-operating with surrounding people, acceptance of itself such, that you are, regardless of estimation of the dignities or defects. Such people are able to value the positive internalss of character, aspire knowledge about the surrounding world and creative orientation of personality to the receipt. Persons with the expressed level of individual passionarity are apt to establishment of the close emotionally-saturated contacts with people and subject-subjecticalcommonunication.

Key words: individual passionarity, self-actualization, self-realization, positive personality, phenomenon of c self-transcendental.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2014